

รายการ ร้อยเรื่อง...เมืองไทย

สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา และคณะทำงานด้านข้อมูลรายการร้อยเรื่อง...เมืองไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนอุทองใน เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 0 2242 5900 ต่อ 5761

เรื่อง ระบบศาลในประเทศไทย

ผู้เรียบเรียง นายคนาริป ไกยชน วิทยากรชำนาญการ กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ

ออกอากาศ พฤศจิกายน 2566

ศาลเป็นองค์กรของรัฐที่ใช้อำนาจตุลาการในการตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการอำนวยความสะดวกในสังคม อาทิ ทำหน้าที่ยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นหลักประกันสำหรับประชาชนว่าจะได้รับการพิจารณาคดีตามกฎหมายอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค ทำให้ระบบกฎหมายมีความมั่นคงแน่นอนและสามารถบังคับใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

การจำแนกรูปแบบของระบบศาลในต่างประเทศสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบ คือ 1) ระบบศาลเดี่ยว เป็นระบบที่ศาลยุติธรรมมีอำนาจตีความกฎหมายและพิจารณาคดีตัดสินคดีทุกประเภท ทั้งคดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครอง ฯลฯ ซึ่งเป็นระบบศาลที่นิยมใช้ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น และ 2) ระบบศาลคู่ เป็นระบบศาลที่ให้อำนาจตัดสินคดีที่มีมากกว่าหนึ่งศาล กล่าวคือ เป็นระบบศาลที่มีศาลปกครองเป็นศาลพิเศษมีอำนาจพิจารณาคดีปกครองโดยเฉพาะแยกออกจากศาลยุติธรรม ซึ่งศาลยุติธรรมไม่ได้มีอำนาจในคดีทุกประเภทเหมือนระบบศาลเดี่ยว โดยระบบศาลดังกล่าวนิยมใช้ในประเทศแถบยุโรปที่ใช้ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี เป็นต้น

ระบบศาลของประเทศไทยเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยโดยมีพ่อขุนหรือกษัตริย์ทรงใช้อำนาจทางการศาลด้วยพระองค์เอง และมีผู้แทนพระองค์ที่เรียกว่า “ตระลาการ” ทำหน้าที่วางหลักเกณฑ์การพิจารณาและพิพากษาคดี ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดขึ้นหลากหลายประเภท เช่น ศาลความอุทธรณ์หรือศาลหลวง ศาลอาชญากรรมหรือศาลราชฎี ศาลอาชญาจักร ศาลแพ่งวัง ศาลแพ่งกลาง เป็นต้น และในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการปฏิรูปการศาลไทยและสถาปนาระทรวงยุติธรรม โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบศาลใหม่ ยุบรวมและโอนศาลทั้งหลายมาสังกัดกระทรวงยุติธรรม ยกเว้นศาลทหารที่ยังคงสังกัดกระทรวงกลาโหม จนกระทั่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติให้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้นเป็นครั้งแรกแยกออกจากศาลยุติธรรม จึงทำให้ระบบศาลไทยเปลี่ยนจากระบบศาลเดี่ยวเป็นระบบศาลคู่ เนื่องจากมีการแบ่งแยกขอบเขตอำนาจระหว่างศาลยุติธรรมและศาลปกครองอย่างเด็ดขาด

ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้มี 4 ศาล ได้แก่ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลทหาร มีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

1. ศาลยุติธรรม เป็นศาลที่มีอำนาจพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น โดยโครงสร้างของศาลยุติธรรมแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ 1) ศาลชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลชั้นต้นทั่วไป และศาลชำนาญพิเศษ มี 5 ศาล ได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลภาษีอากร ศาลล้มละลาย ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ และศาลแรงงาน 2) ศาลอุทธรณ์ ประกอบด้วย ศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค และศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษ มีอำนาจพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นที่อยู่ในเขตอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์ และ

3) ศาลฎีกา เป็นศาลสูงสุดเพียงศาลเดียว มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้เสนอต่อศาลฎีกาได้โดยตรง และพิจารณาคดีที่อุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษา คำสั่งของศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ หรือศาลอุทธรณ์ภาคตามที่กฎหมายกำหนด

2. ศาลปกครอง เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีปกครอง ซึ่งมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากศาลยุติธรรม เนื่องจากศาลปกครองใช้ระบบไต่สวนในการดำเนินคดี กล่าวคือ ศาลปกครองมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงอื่นใดได้ โดยไม่จำเป็นต้องรับฟังเฉพาะคู่กรณีทั้งสองฝ่าย การใช้ระบบพิจารณาคดีดังกล่าวมีสาเหตุมาจากคดีปกครองซึ่งนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากการออกกฎเกณฑ์ หรือการออกคำสั่งของฝ่ายปกครองที่สามารถดำเนินการได้เองฝ่ายเดียว โดยไม่ต้องอยู่บนหลักของความเสมอภาคกัน และพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะใช้ในศาลเกือบทั้งหมดอยู่ในความดูแลหรือครอบครองของฝ่ายปกครอง ดังนั้น หากการค้นหาคข้อเท็จจริงยึดหลักเคร่งครัดว่าคู่กรณีต้องพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตนเช่นเดียวกับคดีในศาลยุติธรรมย่อมไม่เป็นธรรมแก่คู่กรณีที่เป็นเอกชนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะฟ้องคดี ทั้งนี้ โครงสร้างของศาลปกครองแบ่งเป็น 2 ชั้น คือ 1) ศาลปกครองสูงสุด ซึ่งจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดใกล้เคียง และ 2) ศาลปกครองชั้นต้น ได้แก่ ศาลปกครองกลาง ซึ่งจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดใกล้เคียง และศาลปกครองในภูมิภาค

3. ศาลรัฐธรรมนูญ เป็นศาลที่ทำหน้าที่สำคัญในการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย เพื่อคุ้มครองสถานะ “ความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ” นอกจากนี้ ยังมีอำนาจและหน้าที่ในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญ คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และธำรงไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันกับทุกองค์กร โดยการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญเป็นระบบไต่สวน กล่าวคือ ศาลมีอำนาจไต่สวนหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ ซึ่งแตกต่างจากวิธีพิจารณาที่ใช้ในคดีทั่วไปของศาลยุติธรรม

4. ศาลทหาร เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา วางบทลงโทษทหารที่กระทำความผิดต่อกฎหมายทหารหรือกฎหมายอื่นในทางอาญา โดยแบ่งตามสถานการณ์ได้ 2 ประเภท ได้แก่ ศาลทหารในเวลาไม่ปกติ หมายถึงศาลทหารในภาวะการณ์รบหรือการสงคราม หรือมีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ทำให้ศาลทหารต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็วเด็ดขาดยิ่งกว่าในเวลาปกติ โดยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาใด ๆ เพิ่มเติมอีกได้ตามที่ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ประกาศไว้ และศาลทหารในเวลาปกติ หมายถึง ศาลทหารที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองมีความสงบไม่มีศึกสงคราม จะมีการพิจารณาพิพากษาคดีที่สามารถอุทธรณ์และฎีกาได้ แบ่งเป็น 3 ชั้นศาลประกอบด้วย 1) ศาลทหารชั้นต้น เป็นศาลที่เทียบได้กับศาลชั้นต้นของศาลพลเรือนมี 4 ประเภท ได้แก่ ศาลทหารกรุงเทพ ศาลมณฑลทหาร ศาลจังหวัดทหาร และศาลประจำหน่วยทหาร 2) ศาลทหารกลาง เป็นศาลที่เทียบได้กับศาลอุทธรณ์ของศาลพลเรือนมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลทหารชั้นต้น และ 3) ศาลทหารสูงสุด เป็นศาลที่เทียบได้กับศาลฎีกาของศาลพลเรือน มีอำนาจพิจารณาพิพากษาบรรดาคดีที่มีการโต้แย้งคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลทหาร โดยคดีที่ศาลทหารสูงสุดได้พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งแล้วถือว่าเป็นที่สุด

กล่าวโดยสรุป ระบบศาลในประเทศไทยมีการจัดแบ่งประเภทอย่างชัดเจนสะท้อนให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดระบบศาลคู่ของต่างประเทศ ซึ่งการแบ่งขอบเขตอำนาจของแต่ละศาลเป็นอิสระจากกัน มีผู้พิพากษาหรือตุลาการของแต่ละศาลโดยเฉพาะ ทั้งนี้ เพื่อให้การพิจารณาคดีแต่ละประเภทได้รับการวินิจฉัยโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่มีความรู้ความเข้าใจกฎหมายและลักษณะคดีที่มีลักษณะเฉพาะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดด้วยวิธีพิจารณาที่เหมาะสม ดังนั้น การเสนอคดีต่อศาลจะต้องพิจารณาก่อนว่า เป็นคดีประเภทใดและอยู่ในเขตอำนาจของศาลใด เพราะหากเสนอคดีไม่ถูกต้องตามระบบศาล ศาลนั้นย่อมไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวได้โดยชอบด้วยกฎหมาย

บรรณานุกรม

- เกียรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2564). **หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โชติ อัสวลาภสกุล. (2554). **ระบบศาลไทย**. สืบค้น 26 ตุลาคม 2566 จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=1582>
- ธีระ สุธีวรางกูร. (2563). **ระบบศาลและการพิจารณาในทางกฎหมายมหาชน**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บทบาท 4 ศาลตามรัฐธรรมนูญ 2560 "ผู้ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาทในสังคม"**. (2560). สืบค้น 26 ตุลาคม 2566 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/330298>
- พงษ์ธวัฒน์ บุญพิทักษ์. (2562). **ระบบศาลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม**. สืบค้น 25 ตุลาคม 2566 จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2244
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560” (6 เมษายน 2560). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, น. 1-90.
- สราวุธ เบญจกุล. (2562). **ระบบศาลและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม**. ใน ประเสริฐ เสียงสุทธีวงศ์ (บรรณาธิการ), **รวมคำบรรยาย ภาค 2 สมัยที่ 71 ปีการศึกษา 2561 เล่มที่ 1**. (น. 231-242) กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2561). **ศาลและองค์กรอื่นในกระบวนการยุติธรรม**. สืบค้น 25 ตุลาคม 2566 จาก <https://www.krisdika.go.th/data/ebook/thailaw/thailaw51.pdf>
- สำนักงานศาลยุติธรรม. (2563). **ระบบศาลยุติธรรม**. สืบค้น 25 ตุลาคม 2566 จาก <https://oppb.coj.go.th/th/content/category/detail/id/54/iid/126661>
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2563). **หน้าที่และอำนาจของ “ศาลรัฐธรรมนูญ”**. สืบค้น 25 ตุลาคม 2566 จาก https://occ_th.constitutionalcourt.or.th/article_detail/หน้าที่และอำนาจของ-ศาลรัฐธรรมนูญ